

1541. GADĀ NOSLĒGTAIS ROBEŽLĪGUMS STARP LIETUVAS DIŽKUNIGAITIJU UN VĀCU ORDEŅA LIVONIJAS ATZARU

Toms Čelķis

PhD, asoc. prof., Viļņas Universitātes Vēstures fakultāte

Martīns Jakulis

PhD, asoc. prof., Viļņas Universitātes Vēstures fakultāte

Par Lietuvas dižkunigaitijas (turpmāk – LDK) un Vācu ordeņa Livonijas atzara (vēlāk Kurzemes un Zemgales hercogistes) robežu historiogrāfijā interese izrādīta kopš 19. gadsimta, ir tikuši un joprojām tiek pētīti robežu noteikšanas procesi, kā arī laikabiedru izpratne par robežām. Tiek publicēti šiem pētījumiem nozīmīgi avoti. Šoreiz tiek publicēts Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrasts avots – 1541. gadā noslēgts Lietuvas dižkunigaitijas un Vācu ordeņa Livonijas atzara robežu noteikšanas (robežu atjaunošanas) līgums. Dokuments rakstīts uz pergamenta, apzīmogots. Lidzīga satura 1541. gada līgums publicēts jau 18. gadsimtā, tomēr, veicot tā analīzi, konstatēts, ka tas nav tas pats dokuments. Tagad publicētais dokuments ir oriģināls, kurš piederējis Livonijas pusei. Abu tekstu salīdzinājums rāda, ka tajos atšķiras ne tikai atsevišķu vārdu rakstība, bet arī veseli fragmenti. Tas ļauj no jauna palūkoties uz robežu nosprausšanas procesu dokumentēšanu.

Vēsturiskās patiesības meklējumi rekonstruē pagātņi un liecina par tās saistību ar mūsdienu sabiedrībām. Taču vēsturisko atmiņu pastāvīgi pavada šaubas, kuras mazina priekšstats, ka vēsture ir reālu cilvēku dzīves, lēmumi un notikumi. Vēstures palīgdisciplīna – vēsturiskā ģeogrāfija ļauj mēģināt noteikt konkrētas vēsturisko notikumu un objektu “adresēs”, novietojot tos mūsdienās pastāvošās

ģeogrāfiskās telpās. Vieni no aktuālākajiem vēsturiskās ģeogrāfijas izpētes objektiem ir valstu teritoriju un administratīvo vienību robežu, to lokalizācijas un koncepcijas jautājumi. Pēc medievista Bernāra Genē (*Bernard Guenée*) domām, vēlo viduslaiku teritoriālo valstu veidošanās laikā robežu nospraušana bija visai svarīga, jo iezīmēja pārejas procesu no feodālo īpašumu robežām uz valsts robežu koncepciju.¹ Tas norāda uz augstākās politiskās varas saikni ar teritoriju.

Cilšu zemju vai valstu vēsturiskās robežas zinātnieki cenšas lokalizēt mūsdienu ģeogrāfiskajā telpā. Piemēram, tiek veikta arheoloģiskā izpēte, tiek meklēta (lokalizēta) 1422. gadā Melnas “mūžīgā” miera līguma noteiktā LDK un Vācu ordeņa zemju robeža, kas tolaik nodalīja attiecīgo valstu teritorijas.² Tiek atklātas ne tikai senās valstu robežu līnijas, bet arī robežgrāvji un robežzīmes, kas tās fiziski iezīmējušas: uzbērti zemes uzkalni, akmeņi ar tajos iekaltām vēsturiskām zīmēm un simboliem.³ Vēsturiskās atmiņas kultūras pētnieka Pjēra Norā (*Pierre Nora*) rediģētajā izdevumā valsts robežu un vizuālo robežu objekti tiek uzskatīti par atmiņas vietām – *les lieux de mémoire* –, kuras iemieso valstu sabiedrību kolektīvo atmiņu.⁴ Līdzīga pieeja ir vēsturiskās ģeogrāfijas pētniekiem – valstu robežas ir valstiskuma un suverenitātes liecinieces.

Arhīvos glabājas daudz avotu, kuri atspoguļo vēsturiskos robežu noteikšanas procesus. Pirmo reizi par LDK robežas aprakstiem sāka interesēties 18. gadsimta otrajā pusē, Abu Tautu Republikas (turpmāk – ATR) piāristu mūkam Macejam Dogelam (*Maciej Dogiel*) sagatavojot un pirmo reizi publicējot speciālu dažādu laikmetu LDK un Polijas karalistes robežu aprakstu izdevumu. Vēlāk M. Dogels sagatavoja pat astoņus diplomātiskos kodeksus, kuros bija iekļauti arhīvos atrastie dokumenti – liecības par LDK un kaimiņvalstu robežu noteikšanas procesiem.⁵

1 Guenée, Bernard (1986). Des limites féodales aux frontières politiques. *Les lieux de mémoire. II. Le Nation*. Ed. Pierre Nora. Paris: Gallimard, p. 11.

2 Pieejams: http://www.arheologijoscentras.lt/sites/default/files/Melno%20taikos%20siena_32-59_medium.pdf (skatīts 12.05.2023.).

3 Arheologa Valdemāra Šimēna 1995. gadā vadītās ekspedīcijas laikā atrasta robežzīme – Gailutišķes (jeb Ģirutišķes) mežā Zarasu rajonā, netālu no Šventa ezera; ap 500 m no robežzīmes atrodas akmens ar izkaltu 1554. gada datējumu un uzrakstu. Objekta fotouzņēmums un apraksts glabājas Lietuvas Vēstures institūta bibliotēkā (glabāšanas vienības šifrs F. 1-2519); atrastas vēl citas robežzīmes, sk.: Vasiliauskas, Ernestas (2017). *Joniškio krašto dvarai: Didžioji ir Mažoji Daunoravos, Bertaučiai, Satkūnai / Güter in der Gegend von Joniškis : Gross und Klein Donnerhof, Bärtautzen, Satkuhnen*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, p. 73–78.

4 Par to vairāk sk.: Guenée, Bernard (1986). Des limites féodales aux frontières politiques. *Les lieux de mémoire. II. Le Nation*. Ed. Pierre Nora. Paris: Gallimard, pp. 11–33.

5 *Limites Regni Poloniae & Magni Ducatus Litvaniae: ex originalibus et exemplis authenticis descripti & in lucem editi*. Ed. Maciej Dogiel. Vilnae, 1758.

Žēl, bet šis autors paguva izdot tikai trīs šo kodeksu sējumus,⁶ pārējo piecu manuskripti šobrīd glabājas Krievijā, Vēstures institūta arhīvā Sanktpēterburgā.⁷ Poļu zinātnieki tos gatavo iespiešanai. 18. gadsimta otrās puses ATR kultūras presē bija jūtams savdabīgs intelektuāļu satraukums par valsts nākotni. Intelektuāļi uzsvēra nepieciešamību pēc iespējas plašāk mācīt jaunajai paaudzei savas valsts vēsturi, taču šim nolūkam trūka ATR vēsturi reprezentējošu grāmatu, bet vajadzība pēc tām bija liela.⁸ Tā varēja būt sakritība, bet minētais milzīgais M. Dogela avotpētnieciskais darbs varēja būt reakcija uz šo apstākli, un publicētajiem avotiem vajadzēja kalpot vēsturiskās domas un patriotisma veicināšanai.

LDK robežu vēsture, precīzāk – tās valsts teritorijas tapšana (historiogrāfijā to sauc arī par teritorializācijas procesu), vispirms sākās teritorijas rietumu daļā. Teritorijas pirmās robežu līnijas tika noteiktas ar Vācu ordeni. Pēc vēsturiskās ģeogrāfijas klasiķa Kamila Valo (*Camille Vallaux*) vārdiem, šādi valsts ķermenis ieguva ādu.⁹ Šie robežu noteikšanas procesi bija tikai sākums, un vēlāk turpinājās tālāka robežu saskaņošana un pilnveidošana. 16. gadsimtā reģionā notika iekšējā kolonizācija, kad katras valsts iedzīvotāji, nolīžot zemi, virzījās no valsts kodola uz tās robežām, līdz beidzot atdūrās pret tām un sāka “stumdīties”. Starp valstīm sākās jauns, neizbēgams robežu pilnveidošanas posms. 15.–16. gadsimtā spraigākās sarunas par robežām notika starp LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzaru. Kā minēts, pirmās robežlīnijas starp LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzaru tika noteiktas 1422. gadā ar Melnas miera līgumu, vēlāk vairāki posmi tika nosprausti 1426. gadā. Taču vislielākā spriedze starp valstīm radās 15. gadsimta vidū, jo robežsarusu laikā tās nekādi nespēja panākt vienošanos. LDK diplomāti centās nobīdīt robežas stipri uz Livonijas pusi. Liels solis uz priekšu sarunās bija LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara robežu nosprausšana 1473. gadā. Tomēr tas neatrisināja visas domstarpības, jo vienošanās tika panākta tikai par principiāliem jautājumiem. Robežas saskaņošana, pārbaude un atjaunošana notika 16. gadsimtā un vēlākajos gadsimtos. Minēto robežu lokalizācijas un attīstības vēsture šajā publikācijā netiek pētīta. Vēlamies iepazīstināt ar to, kādu uzmanību šī divpusējās robežvēstures tēma ir izpelnījies historiogrāfijā un kādas ir tās turpmākās izpētes perspektīvas. Pastāvīgs vēsturnieka darbs arhīvos gaismā izceļ jaunus ar šo tēmu saistītus dokumentus.

6 *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*. Ed. Maciej Dogiel. Vilnae, 1758, t. 1; 1759, t. 5 (turpmāk – CD); 1764, t. 4.

7 *Архив Санкт-Петербургского Института истории РАН, Западноевропейская секция*, коллекция 32, оп. 1, 695. Par norādi pateicos Dr. Sergejam Poļehovam.

8 Plašāk sk.: Šidlauskas, Algirdas (1989). *Istorija Vilniaus universitete XVI a. pabaigoje – XIX a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas, p. 73–120.

9 Brunhes, Jean; Vallaux, Camille (1921). *La géographie de l'histoire*. Paris: F. Alcan, p. 20.

18. gadsimtā par LDK un Livonijas robežu noteikšanas procesiem publicēts ne mazums avotu, tomēr tolaik vēl nepastāvēja vēstures zinātne un nebija profesionālu vēsturnieku, kas spētu tiem pienācīgi “likt runāt”. 19. gadsimtā bijušās LDK, Zviedrijas Livonijas, Kurzemes un Zemgales hercogistes un citas teritorijas atradās Krievijas impērijas sastāvā. Impērijas politika ierobežoja sabiedrības vēsturiskās atmiņas attīstību un pielāgoja to savām vajadzībām. Tikai līdz ar nacionālu valstu dzimšanu radās iespējas veidoties jauniem (nacionāliem) lielajiem vēstures naratīviem. 19. gadsimta nogalē tika publicēti pirmie akadēmiskie teksti par LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara (vēlāk Kurzemes un Zemgales hercogistes) teritoriālajiem kontaktiem un robežu noteikšanas procesiem.

Kā pirmo var minēt 19. gadsimta beigās izdoto Kurzemes valodnieka, arheologa, etnogrāfa un novadpētnieka Augusta Bielenšteina (*August Bielenstein*) darbu par 13. gadsimta baltu (latviešu) cilšu zemju robežām, par kurām ziņas atrodamas Vācu ordeņa dokumentos.¹⁰ Autors apcerējis cilšu zemju robežu lokalizāciju, nedaudz pieskaroties to iezīmēšanas pieejai. Turklāt viņš bija veicis attiecīgā avotu materiāla izrakstus, tos sistematizējis un publicējis savā grāmatā. No vēsturiskās ģeogrāfijas viedokļa šie materiāli atspoguļo ne tikai ziņas par robežām, bet arī seno ainavu, iepazīstina ar senajiem vietvārdiem. 1908. gadā LDK un Livonijas robežu tēma pirmo reizi nonāca topošās profesionālās historiogrāfijas uzmanības lokā. Poļu vēsturnieks Abdons Klodziņskis (*Abdon Klodziński*) publicēja pētījumu par Polijas un LDK politiskajām attiecībām ar Vācu ordeņa Livonijas atzaru 15. un 16. gadsimtā, kurā nebija aizmirsta arī valsts robežu problēma.¹¹ Diezgan precīzi tika aplūkotas atšķirīgu pušu teritoriju robežas, sarunas par robežām un to nospraušanas piemēri. Vācu ordeņa Livonijas atzara robežu jautājumi ar laiku pārklājās ar vispārīgākām LDK un Vācu ordeņa vēstures izpētes tēmām.

Baltu cilšu teritoriju struktūru un zemju robežas starpkaru periodā pētījis valodnieks Antans Salis (*Antanas Salys*). 1930. gadā publicētajā pētījumā par žemaišu dialektiem viņš vienlaikus pievērsies LDK valsts robežu attīstībai vispārējā politisko attiecību kontekstā ar ordeni. Vēlāk starpkaru Lietuvā par robežu problēmu ieinteresējās jaunais vēsturnieks Zenons Ivinskis (*Zenonas Ivinskis*). Viņš publicēja pētījumu par LDK un Vācu ordeņa teritoriju robežu noteikšanas procesiem 14.–15. gadsimtā. Lielu uzmanību pētnieks pievērsa sarežģītajām sarunām par robežu starp LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara sūtņiem. Autoram ļoti svarīgs bija jautājums par Žemaitijas atkarību no Lietuvas.

10 Bielenstein, August (1892). *Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert*. St. Peterburg (dokumentu izvilkumu reģistrs: 415.–458. lpp.).

11 Klodziński, Abdon (1908). *Stosunki Polski i Litwy z Inflantami przed zatargiem z r. 1556/7. Kwartalnik historyczny*, t. 22. Lwów, s. 344–391.

20. gadsimta 30. gados par līdzīgu tēmu sāka interesēties tiesību vēsturnieks Aleksandrs Plāters (*Aleksandras Plateris*). Būdams students, viņš izdeva grāmatiņu, kurā vispārīgos vilcienos aplūkoja LDK un Kurzemes hercogistes politiskās attiecības.¹² Pētījuma uzmanības centrā bija 1561. gada Vācu ordeņa Livonijas atzara padošanās līgums Lietuvas dižkunigaitim un Polijas karalim – *Pacta subiectionis*, kurā skarti arī robežjautājumi. Grāmatas pielikumos publicēti līgumi un privilēģijas, kas raksturo abu valstu attiecības.

Faktiski tajā pašā laikā gandrīz to pašu tēmu sāka pētīt arī vācu vēsturnieki Hanss un Ģertrūde Mortenseni (*Hans Mortensen, Gertrud Mortensen*). Viņi veica detalizētu vēsturisko analīzi par neapdzīvotajām zemēm, kuras ilgu laiku nošķīra Vācu ordeņa un LDK teritorijas, jo tās funkcionēja kā dabiskas starpvalstu robežas.¹³ Līdztekus autori pētīja baltu cilšu zemju teritoriālo struktūru un apdzīvotību. Ar šo pētījumu saistītas cita vācu vēsturnieka un arhivāra Kurta Forstreitera (*Kurt Forstreuter*) publikācijas par Prūsijas un LDK robežām, tajās skarta arī Livonijas robežu tēma.¹⁴ Pētnieka uzmanības centrā ir 1422. gada Melnas “mūžīgā” miera līgums un tajā noteiktās valstu robežas. Viņš aplūkojis robežzīmju izvietošanas atbilstību un leģitimitāti.

PSRS okupācijas laikā valstiskuma vēsturisko robežu pētniecība bija apspiesta, jo viens no suverenitātes rādītājiem, kā bija, tā joprojām palika valstu teritoriju robežas. Un tikai vēlīnajā PSRS okupācijas laikā, politiskajam klimatam nedaudz atslābstot, Baltijas reģiona vēsturnieki uzdrošinājās atgriezties pie robežu noteikšanas procesu izpētes. Gerards Labuda (*Gerard Labuda*) savā grāmatā par Polijas austrumu robežām 10.–20. gadsimtā aplūkojis Polijas un Vācu ordeņa robežu vēsturi.¹⁵ Aptuveni tajā pašā laikā Lietuvā tika izdota vēsturnieka Roka Varakauskas (*Rokas Varakauskas*) disertācija par LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara politiskajām attiecībām 13.–16. gadsimtā.¹⁶ Atsevišķā tās nodaļā aprakstītas valstu teritoriālās pretenzijas un robežu nosprašanas procesi. Tā patiešām

12 Plateris, Aleksandras (1938). *Teisiniai Livonijos ir Kuršo santykiai su Lietuva (XVI–XVIII a.)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas.

13 Mortensen, Hans; Mortensen, Gertrud (1937–1938). *Die Besiedlung des nordöstlichen Ostpreußens bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts*. Teil 1–2. Leipzig: S. Hirzel.

14 Forstreuter, Kurt (1938). *Preußen und Rußland im Mittelalter*. Königsberg und Berlin: Ost-Europa-Verlag, S. 4–51; Forstreuter, Kurt (1989). Die Entwicklung der Grenze zwischen Preußen und Litauen seit 1422. *Altpreußische Forschungen*, 17. und 18. Jahrgang 1940 und 1941. Hamburg, S. 50–70.

15 Labuda, Gerard (1974). *Polska granica zachodnia: tysiąc lat dziejów politycznych*. Poznań: Wydaw. Poznańskie.

16 Varakauskas, Rokas (1982). *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.* Vilnius: Mokslas, p. 233–244.

bija jauna pieeja, kad uzmanība tiek pievērsta diplomātijai, jo līdz tam LDK un ordeņa divpusējās attiecības tika aplūkotas gandrīz tikai caur karu prizmu.

1986. gadā iznāca Kļausa Neitmana (*Klaus Neitmann*) grāmata par Vācu ordeņa diplomātiju 13.–15. gadsimtā, kurā pētītas starpvalstu līgumu tiesības 14.–15. gadsimtā, neizbēgami analizējot arī ordeņa un LDK robežu noteikšanas procesus, jo starpvalstu līgumos kā viena no pamata klauzulām tika iekļauts punkts par robežām.¹⁷

20. gadsimta beigās izdota Latvijas zinātnieku kolektīvā monogrāfija “Latvijas zemju robežas 1000 gados”, kas ir apkopojošs rakstura darbs. Tajā arheologs Ēvalds Mugurēvičs pētījis 12. gadsimta – 16. gadsimta pirmās puses Vācu ordeņa Livonijas atzara robežu vēsturi.¹⁸ Pamatojoties uz arheoloģiskajām un rakstītājām liecībām, autors noteicis seno zemju teritoriālo struktūru un viduslaiku Livonijas teritoriālo pārvaldi, kuras attīstība skāra arī Lietuvas zemes. Vēsturniece Mārīte Jakovļeva grāmatā visplašāk apcerējusi Kurzemes hercogistes 16.–17. gadsimta ārējās robežas, un Vācu ordeņa Livonijas atzara un Kurzemes hercogistes robežu vēsturi viņa aplūkojusi arī citos rakstos.¹⁹ Jāuzsver, ka autore par šo tēmu 1999. gadā aizstāvējusi doktora disertāciju.²⁰

Izklāstot Latvijas historiogrāfiju, jāpiemin arī vēsturnieka Munta Auna raksts par Vācu ordeņa Livonijas atzara zemju 16. gadsimta 20. gadu robežas (ar LDK) posmu pie Braslavas, tajā sīkāk analizēti vairāki starpvalstu robežas nosprašanās akti.²¹

17 Neitmann, Klaus (1986). *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen 1230–1449: Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen deutschen Territorialstaates* (Neue Forschungen zur brandenburg-preußischen Geschichte, Bd. 6). Wien: Böhlau, S. 538–559.

18 Mugurēvičs, Ēvalds (1999). Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs.–16. gs. vidus). *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Sast. Andris Caune. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 54.–90. lpp.

19 Jakovļeva, Mārīte (1999). Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 16. gs. otrajā pusē un 17. gs. *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Sast. Andris Caune. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 91.–130. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2004). *Вопрос о границах в отношениях герцогства Курляндия и Великого Княжества Литовского в XVI–XVII вв. Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis paveldas / Senās Zemgales vēsturiskais un etniskās kultūras mantojums*. Sud. Robertas Jurgaitis, Ernestas Vasiliauskas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 103–105; Jakovļeva, Mārīte (2008). *Granice Księstwa Kurlandzkiego w epoce nowożytniej. Wybrane zagadnienia. Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*, t. 11. Toruń, s. 29–40.

20 Jakovļeva, Mārīte (1999). *Kurzemes hercogistes pārvalde, teritorija, robežas un metālieguves manufaktūras (1561–1795)*. Rīga.

21 Auns, Muntis (2008). Livonijas un Braslavas novada robeža. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes*, 62 (3/4), 27.–33. lpp.

LDK un Livonijas robežu problēma interesē arī Baltkrievijas historiogrāfiju. Vēsturnieks Aļegs Dzjarnovičs publicējis rakstu par 1542. gada LDK robežas ar Vācu ordeņa Livonijas atzara pārbaudi.²² Tajā autors norāda, ka LDK komisāri, pārbaudot robežu, balstījušies uz pirmā Lietuvas Statūta normām. Tas pats autors publicējis dažādu 16. gadsimta avotu sakopojumus, kas pārsvarā atrodami LDK arhīvā – Lietuvas metrikā, un starp tiem ir arī robežu nospraušanas procesu akti.²³

Var konstatēt, ka 21. gadsimta pirmajos gadu desmitos LDK vēstures pētniekiem radusies liela interese par senajām robežām. Zbislavs Vojtkovjaks (*Zbysław Wojtkowiak*) veicis detalizētu LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara 1473. gada robežu nospraušanas līguma analīzi un publicējis šā līguma pergamenta tekstu.²⁴ Pētījumus par LDK robežām izstrādā divi Lietuvas zinātnieki – Laima Bucevičiūte (*Laima Bucevičiūtė*)²⁵ un Toms Čelķis (*Tomas Čelkis*).²⁶ Viņi publicējuši atsevišķas monogrāfijas un daudzus rakstus, kuros vispusīgi aplūkojuši LDK robežu noteikšanas procesus ar kaimiņvalstīm 13.–16. gadsimtā. Šajos darbos atsevišķu vietu ieņem Livonijas robežu tēma. Abu vēsturnieku pētījumi liecina, ka LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara robežu noteikšanas procesi attīstījās pa noteiktiem posmiem. 15. gadsimtā katra valsts centās lokalizēt robežas sev izdevīgā virzienā, līdz ilgo sarunu gaitu vainagoja minētais 1473. gada robežlīgums. 16. gadsimtā šie procesi nonāca jaunā stadijā – robežas sāka precīzāk nospraust un dokumentēt, jo tās no abām pusēm sasniedza iekšējā kolonizācija. Ilgu laiku valsts robežas noteikušās meža platības tika pārvērstas apstrādātos laukos, tādējādi robežlīnijas tagad veidoja apdzīvotas pierobežas joslas.

22 Дзярновіч, Алег (2005). Выкарыстанне працэдурных нормаў I-га Статута Вялікага Княства Літоўскага пад час демаркацыі дзяржаўнай мяжы ВКЛ з Лівоніяй (паводле матэрыялаў кнігі Метрыкі ВКЛ № 560). *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. Sud. Irena Valikonytė, Lirija Steponavičienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 243–248.

23 Дзярновіч, Алег (2003). "...in nostra Livonia": дакументальныя крыніцы па гісторыі палітычных адносін памяж Вялікім Княствам Літоўскім і Лівоніяй у канцы XV – першай палове XVI стст.: сістэматызацыя і актавы аналіз. Т. I. Мінск (Athenæum, vol. VII).

24 Wojtkowiak, Zbysław (2010). Północna granica Litwy w średniowieczu. "Limites Inter Litvaniam et Livonia" z 1473 r. *Poznań–Wilnu. Studia historyków w roku tysięclecia Państwa Litewskiego*. Red. Zbysław Wojtkowiak. Poznań: Poznańskie, s. 213–270.

25 Bucevičiūtė, Laima (2010). *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a.: valstybės erdvės ir jos sienų samprata*. Kaunas: Versus aureus.

26 Čelkis, Tomas (2014). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Nozīmīgāko lomu historiogrāfijā ieņem 13.–16. gadsimta robežu vēstures pētījumi, kuru nav mazums. Diemžēl 17.–18. gadsimta robežu nospraušanas procesi ir pētīti maz. Šeit var nosaukt Almutas Būsas (*Almut Bues*) rakstu,²⁷ kurā aplūkota Kurzemes hercogistes 18. gadsimta otrās puses robežas nospraušanas procedūra ar LDK (Žemaitiju), un, protams, jau minētos M. Jakovļevas rakstus. Grūti pateikt, kas noteicis mazāku vēsturnieku interesi par LDK un Kurzemes un Zemgales hercogistes politisko attiecību vēsturi, taču tas apliecina šo pētījumu perspektīvu. Jo īpaši aktuālu to padara arī auglīgie jaunu avotu meklējumi arhīvos. Vēsturnieki ir publicējuši ne mazums avotu par minēto valstu robežu noteikšanas procesiem.²⁸ Šajā publikācijā tiek piedāvāts arī vēl nepublicēts arhīva dokuments – historiogrāfijā gandrīz nezināmais 1541. gada LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara robežas nospraušanas līgums. Tajā aprakstīts robežas posms no Kurcuma ezera līdz Ilgeļa ezeram, Obeļiem un tālāk līdz Rokišķiem. Šī avota informācija līdz šim pētījumos netika izmantota. Tādējādi šīs publikācijas mērķis ir iekļaut avotu zinātnes apritē un paplašināt tā izplatību.

Dokuments glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (554. fonds, 1. apraksts, 8. lieta), tas rakstīts uz pergamenta. Interesanti, ka avota teksts ir ļoti līdzīgs 1759. gadā M. Dogela publicētā 1541. gada LDK un Vācu ordeņa Livonijas atzara robežu nospraušanas līguma saturam,²⁹ bet tas **nav viens un tas pats** dokuments. To var apgalvot vairāku iemeslu dēļ.

27 Bues, Almut (2021). Pogranicze. Doświadczenia, spotkania, przekazy w przestrzeni kurlandzko-żmudzkiej. *Realne i wyobrażone granice i rubieże Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Red. Dorota Michaluk. Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu, Archiwum Główne Akt Dawnych, Ciechanowiec, s. 103–117.

28 Piemēram: Wojtkowiak, Zbysław (1989). Delimitacja Litewsko-Kurlandzka z 1584 roku. *Lituanio-Slavica Posnaniensia*, 3, s. 267–276; Дзярновіч, Алєг (падрыхт.) (2007). *Метрыка Вялікага Княства Літоўскага, Кніга № 560 (1542 год)*. Мінск: Беларуская навука; Čelkīis, Tomas; Antanavičius, Darius (2011). 1545 metų Livonijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienos patikrinimas (Livonijos pareigūnų ataskaita). *Lietuvos istorijos studijos*, 27, p. 164–178; Ryčkov, Andrej; Vasiliauskas, Ernestas (2022). Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Livonijos 1529 m. sienos aprašas. *Istorija*, 127 (3), p. 104–131.

29 “Instauratio & Renovatio Limitum inter Litvaniam & Livoniam, per Commissarios ab utraque parte destinato facta. Datum in Rakiski die 25 Januar. Anno 1541. Ex Archivo M. D. Litvaniae”, in: CD, Nr. 113, p. 192–195. Trīspadsmit gadus vēlāk to pašu versiju pārspiedis Karaļaučos dzīvojušais jurists Kristofs Georgs fon Cigenhorns (1714–1783) – *Staatsrecht der Herzogthümer Curland und Semgallen*. Ed. Christoph George von Ziegenhorn, Königsberg, 1772, Nr. 36, p. 28–31. Šī publikācija no M. Dogela publikācijas atšķiras tikai ar nosaukumu – “Instauratio Limitum inter Livoniam et Lithuaniam 25 Januar. 1541” – un atsevišķām grafiskām īpatnībām (vietvārdi netiek rakstīti kursīvā, netiek lietots poļu burts *ł* u. tml.).

1. Šeit publicētais dokuments neapšaubāmi ir oriģināls. Par to liecina zīmogi, kurus M. Dogels savā publikācijā nemin. Jautājums par to, kuru dokumentu (oriģinālu vai norakstu) publicējis M. Dogels, paliek atklāts, jo zināms tikai tas, ka dokuments glabājies LDK arhīvā (*Ex Archivo M. D. Litvaniae*). Turpretim tagad publicētais dokuments piederējis Livonijas pusei.
2. Visai zīmīgi, ka M. Dogela publicētais dokuments tapis 1541. gada 25. janvārī (*Actum, & Datum in Bonis Rakysky die Martis 25, Mensis Januarii*), savukārt šeit publicētais tiek datēts ar 1541. gada 26. janvārī (*Actum, et datum in bonis Rakiski. Anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo vicesima sexta Januarii*).
3. Dokumentu teksti, lai arī ļoti līdzīgi, tomēr nav identiski – kā redzams no tekstoloģiskajām piezīmēm, tie atšķiras ne tikai ar atsevišķu vārdu rakstību, bet arī ar veseliem fragmentiem. Vai tas neliek izmantot jaunu pieeju robežu veidošanās procesu dokumentēšanai? Abām pusēm vajadzēja būt vienādiem dokumentiem, taču šķiet, ka tie tomēr bija atšķirīgi. No starptautisko tiesību viedokļa tas rada interesantus jautājumus: kā tas bija iespējams, un kas to noteica?
4. M. Dogela publicēto dokumentu apstiprinājuši divi liecinieki – *Olychno Kzywicz* un *Joanne Omymycz*, kuri nav minēti šeit publicētajā dokumentā. Neraugoties uz to visu, gatavojot publicēšanai arhīva aktu, M. Dogela publikācija tiek ņemta vērā, jo šie dokumenti viens otru papildina (piemēram, šeit publicētajā tekstā minēti vairāki vietvārdi, kuri nav atrodamī 1759. gada publikācijā).
Publicētais avots ir vērtīgs ne tikai ar to, ka tajā aprakstīta robeža, minētas amatpersonas, kuras apstiprinājušas līgumu, bet arī tādēļ, ka tas atšķiras no iepriekš zināmās 18. gadsimta līguma publikācijas. Tas rosina apsvērt līguma noslēgšanas apstākļus.

Avota publicēšanas principi

18. gadsimtā, gatavodams sava dokumenta eksemplāra publikāciju, M. Dogels daudzos gadījumos standartizējis vietvārdu, personvārdu un konkrētu vārdu rakstību, tādējādi cenšoties tuvināt tekstu klasiskajai latīņu valodai. Savukārt tagad ir izvēlēts “vidējais” avotu publicēšanas veids: no vienas puses, nav mēģināts atveidot rokraksta grafiskās īpatnības (nav lietoti burti *j* un citas līdzīgas zīmes). No otras puses, nav mēģināts “modernizēt” avotu, tuvinot pareizrakstību klasiskajai latīņu valodai vai labojot rakstveža atstātās kļūdas. Šīs publikācijas uzdevums ir atveidot avotu pēc iespējas autentiskāk, tikai dažos gadījumos standartizējot un modernizējot pareizrakstību (skatīt tālāk). Tās sagatavošanas gaitā

tika ievēroti Lietuvas metrikas 25. ierakstu grāmatas priekšvārdā aplūkoti latīņu valodas dokumentu publicēšanas principi,³⁰ daļēji Ādama Volfa vēl 1957. gadā sastādītais latīņu valodā rakstīto avotu publicēšanas projekts.³¹ Avotu publicēšanas pamatprincipi ir šādi:

1. Sugasvārdi. a) Klasiskajai latīņu valodai raksturīgie divskaņi *ae* un *oe* rokrakstā nav izmantoti, tādēļ publikācijā tie atveidoti kā oriģinālā (piemēram, *silve*, nevis *silva*). b) Grafēmas *c* un *t* rakstītas tāpat kā oriģinālā (piemēram, *specialis*, nevis *specialis*). c) Grafēmas *ij* visos gadījumos tiek mainītas uz *ii* (piemēram, *Januarii*, nevis *Januarij*). d) Grafēmas *u* un *v* rakstītas atkarībā no tā, kādu fonēmu tās apzīmē (piemēram, *vbi* vietā *ubi*). e) Geminātas *dd*, *ll*, *ll* tiek atveidotas kā oriģinālā (piemēram, *Meddnicensis*). f) Grafēma *j* tekstā konsekventi tiek izmantota, lai precīzi atveidotu fonēmu */j/* (piemēram, *Johannes*). g) Izņemot vārdu *grenties* / *grenities*, ko M. Dogels konsekventi atveidojis kā *granicies*, tekstā nav sastopami citi nelatīniski sugasvārdi. Šā vārda rakstība nav vienādota un tiek atveidota kā oriģinālā. h) Vārdu saīsinājumi tiek izvērsti, bet netiek īpaši parādīti (piemēram, *Domini*, nevis *D(omi)ni*).
2. Īpašvārdi un to atvasinājumi rakstīti kā oriģinālā, atveidojot visus variantus un nestandardizējot tos saskaņā ar klasiskās latīņu valodas likumiem (piemēram, *Johanness* netiek mainīts uz *Joannes*). Lietuvas vārda rakstība netiek vienādota un tiek atveidota kā oriģinālā – *Letuania*.³²
3. Lielo un mazo burtu rakstība daļēji modernizēta, lai gan vairumā gadījumu tā ir tāda pati kā oriģinālā. Ar lielo burtu raksta: a) valstu, tautu, zemju un citu teritoriālo vienību nosaukumus (piemēram, *Polonia*, *Livonia*, *Teutonicorum*), b) īpašvārdus un no tiem veidotus īpašības vārdus (piemēram, *Georgius*, *Połlocensis*), c) reliģijas jēdzienus (*Deus*, *Dominus*, *Beata*), d) titulus un amatus (piemēram, *Rex*, *Dux*, *Magister*), e) apzīmētājus (piemēram, *Magnificus*, *Serenissimus*).
4. Pieturzīmes, kuru oriģinālā nav daudz, tiek lietotas atbilstoši izteiktajai domai, sadalot lielākus fragmentus atsevišķos teikumos.

30 Antanavičius, Darius (1998). Pratarmlē. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 25 (1387-1546). Užrašymų knyga 25*. Parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. VII-XII.

31 Wolff, Adam (1957). Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku. *Studia źródłoznawcze*, t. 1, s. 155-181.

32 Par to, ka tā nav rakstības vai lasījuma kļūda, liecina šādas formas lietojums 16. gs. vācu valodā rakstošo autoru tekstos un vēlākās avotu publikācijās. Piemēram: *Chronicon D. Iohannis Navcleri...*, t. 2, Coloniae, MDLXIII, p. 741; *Alberti Krantzii Rerum Germanicarum historici clariss. Regnorum Aquilonarium, Daniae, Sueciae, Noruagiae, Chronica...*, Francofvrti ad Moenvm, MDLXXV, p. 208; *Livländische Jahrbücher, erster Theil: von 1030 bis 1561*. Ed. Friedrich Konrad Gadebusch. Riga, 1780, p. 509.

5. Tekstoloģiskie komentāri. Rakstveža pieļautās kļūdas atzīmētas ar [!], tomēr netiek labotas, neskaidras vai nesalasāmas vietas apzīmētas ar [?]. Ar burtiem apzīmētās zemsvītras piezīmēs sniegti komentāri par manuskripta defektiem, iespraudumiem u. tml. Lai gan publicētā avota teksts lielākoties sakrīt ar M. Dogela publikācijas tekstu, tomēr starp šiem diviem variantiem ir ne mazums atšķirību, kas neaprobežojas tikai ar atsevišķu vārdu rakstību, teksti papildina viens otru ar atsevišķiem vārdiem un veseliem fragmentiem. Šīs atšķirības apzīmētas ar saīsinājumiem *CD*, atsaucoties uz M. Dogela sagatavoto publikāciju, un *Ms*, norādot tieši publicētā manuskripta īpatnības.

Avota publikācija

Rokišķi, 1541. gada 26. janvāris

Līgums par Lietuvas Dižkunigaitijas un Livonijas robežas atjaunošanu

Origināls: Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 554. fonds, 1. apraksts, 8. lieta. Rakstīts uz standarta pergamenta, loksnes izmēri: 78 × 34 cm. Tās apakšā, piestiprinot zīmogus, uzlocīta 7 cm plata pergamenta daļa.

Manuskriptu veido 49 rindas, iniciālis aizņem 12 rindas. Gotiskā slīprakstā rakstītais teksts nav sadalīts mazākās rindkopās – šis princips saglabāts arī publikācijā. Pergaments ir labi saglabājies, bez lielākiem defektiem, izņemot vienu saburzītu vietu un vienu nelielu ieplīsumu, kas neapgrūtina lasīšanu. Ar melnu tinti rakstītais teksts nav izbalējis un ir labi lasāms pat pāri ielocītajām vietām. Tekstā būtībā nav margināliju vai pasvītrojumu, tikai *recto* pusē labajā augšējā stūrī ar zīmuli rakstīts lappuses numurs (1), tāpat vairākās vietās virs rindiņas ar zīmuli rakstīti konkrēti burti, tā cenšoties parādīt rokraksta rakstības īpatnības (piemēram, 16., 25. rinda). Saglabājušies seši oriģināli piekarami zīmogi, viens no tiem (piektais no kreisās puses) ir saplaisājis.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum ea, que fiunt in humanis actibus, cito a memoria hominum excidunt nisi litterarum munimine preserventur³³. Proinde nos, Georgius et Wenceslaus, Dei gratia Luceoriensis et Meddnicensis³⁴ Episcopi, Johannes Radevil³⁵, terre Samotie³⁶ Capitaneus

33 CD: perennentur.

34 CD: Georgius Chwalczewski Luceoriensis, Wenceslaus Wierzbicki Mednicensis.

35 CD: Radziwiłł.

36 CD: Samogitiae.

generalis³⁷, Johannes Hlebovitz³⁸, Palatinus Połlocensis³⁹, Marschalcus⁴⁰ regius, Johannes de Dommanow⁴¹, Prepositus et Plebanus Villnensis⁴², a Serenissimo et Invictissimo Principe et Domino Domino Sigismundo, Dei gratia Rege Polonie, Magno Duce Letuanie⁴³, Russie, Prutthie⁴⁴, Samothie, Masovie etc. Domino et Herede, commissarii et pleni potentes vigore spetialis et sufficientis mandati⁴⁵, parte ab una. Et Johannes eadem gratia electus et confirmatus Episcopus Curoniensis, Johannes de Ruese⁴⁶ [?] in Vellin, Reumardth⁴⁷ de Scharenberg⁴⁸ in Reval Commendatores, Henricus de Tulen⁴⁹, Advocatus in Ierwen⁵⁰, Johannes Bachhorst⁵¹ et Philippus de Bruggern⁵², a Reverendo et Magnifico Domino Hermanno⁵³ de Brugenney Hasenkamp nuncupato, Magistro Ordinis Beate Marie Teutonicorum in Livonia, commissarii et pleni potentes ab altera parte, similiter ad instaurandos renovandosque⁵⁴ limites antiquos⁵⁵ inter Magnum Ducatum⁵⁶ et terram Livonie dati et deputati⁵⁷. Convenientes itaque ad locum Cursumi⁵⁸ designatum⁵⁹, et tempus, ac diem assignatum, post longos tractatus mutuo inter nos habitos. Rem tandem⁶⁰ cum Dei omnipotentis auxilio et ad pacem perpetuam inter dominia et inhabitatores eorum sancte, et iuste

37 CD: Pocillator Magni Ducatus Litvaniae, Tenutariusque Vasiliscensis.

38 CD: Hlebowicz.

39 CD: Polocensis.

40 CD: Mareschalcus.

41 CD: a Domanow.

42 CD: Sacrae Regiae Maiestatis Secretarius.

43 CD: Litvaniae (un citur).

44 CD: Prussiae.

45 Ms.

46 CD: Reugo.

47 CD: Reihorth.

48 CD: Skarumberh.

49 CD: Thulen.

50 CD: Jarwen.

51 CD: Bogorst.

52 CD: Bruggen.

53 CD: Hermano.

54 CD: & renovandos.

55 CD: Nos praefati Commissarii & Plenipotentiarrii.

56 CD: Magnum Ducatum Litvaniae.

57 Ms.

58 CD: certum.

59 CD: ad locum designatum.

60 CD: rebus huiusmodi amicabiliter conclusis, et de unanimi voto et consensu.

conservandam, die Mercurii, que fuit duodecima mensis Januarii anni presentis⁶¹ et cum Dei admitorio incepimus. Ad ipsum locum, et lacum, qui dicitur Kurtzmi⁶², ad ponticulum antiquum duos scopulos latitudinis passuum quatuor posuimus et ereximus: unum ad partem Letuanie ad quandam quercum, in qua signate sunt cruces tres, ab altera vero parte ponticuli, scopulum totidem passuum erigi fecimus in eisdem ambobus, in fundamentis eorum quinque lapides ad formam crucis poni iussimus⁶³. Tandem ulterius progredientes per quandam alveum⁶⁴ fecimus scopulum tertium. Quartum vero posuimus penes tugurium, seu stantiam Dominorum de Livonia. Quintum posuimus iuxta parvam paludem. Procedendo ultra deorsum fecimus sextum scopulum in prato. Septimum posuimus similiter in prato ad quercum combustam [!], ubi f[ecim]us⁶⁵ fieri foveam carbonibus et lapidibus repletam. Ulterius procedendo signavimus quercum magnam in monte et subtus eam fieri foveam⁶⁶ iussimus. Nonum scopulum posuimus supra monticulum. Decimum recte eundo fecimus in loco plano. Undecimum iussimus fieri in loco inferiori. Duodecimum posuimus in campo declivo [!]⁶⁷ ad silvam⁶⁸ paludinosam. Ulterius progrediendo ad promontorium fecimus fieri foveam pro tredecimo signo. Quartumdecimum scopulum fieri iussimus in prato non remote a fossa parva. Directe progrediendo posuimus quintumdecimum in prato et ibidem non remote signum factum est in arbore. Sextusdecimus scopulus est directe procedendo⁶⁹ in merica quadam. Decimum septimum posuimus circa rubum. Decimum octavum posuimus in prato, deorsum procedendo fecimus fieri signa in arboribus. Decimum nonum posuimus ad truncum quercinum. Vigessimus fecimus fieri ad quercum parvam, in qua signa sunt excisa⁷⁰. Vigessimus primum scopulum fecimus fieri inter duas quercus ab utroque latere stantes, in quibus signa excisa sunt⁷¹. Vigessimus secundum

61 CD: ut infra, opus renovandi et instaurandi limites aggressi sumus.

62 CD: Kurczmy.

63 CD: Tertium scopulum parvum versus lacum Kurczmy retro, qui dicitur Radvili, reliquimus, qui elevari debet, cum limites ad Dwinam, et ultra producentur.

64 CD: lacum.

65 Ms: vieta ar defektu; CD: iussimus.

66 CD: eam foveam fieri.

67 CD: directe.

68 CD: silvam (un citur).

69 CD: positus est.

70 CD: & signa sunt excisa.

71 CD: & signa excisa.

scopulum fecimus in rubo habentem⁷² [!] quercum signatam a parte meredionali⁷³ [!]. Vigessimum tertium posuimus in campo supra palum videndo lacum Gristi⁷⁴. A quo recto tramite per silvam paludinosam procedendo, posuimus in altiori promontorio scopulum vigessimum quartum⁷⁵. Quintum vero supra vicesimum pretergrediendo alveum posuimus in silva. Vigessimum sextum posuimus ad lacum Gristi, cuius lacus piscatio spectabit ad Episcopum⁷⁶ Villnensem, a locis signatis versus partem Letuanie, alia pars lacus eiusdem spectabit ad Livoniam. Ex alia parte eiusdem lacus Gristi posuimus vicesimum septimum scopulum et procedunt grentiis⁷⁷ supra ripam lacus usque ad quendam rivulum, dictum Rutzay. Vicesimum octavum scopulum posuimus ad eundem rivulum super eundem lacum, quo rivulo eiusque alveo grentie antique ultra ducuntur, usque ad ponticulum, qui est in via, qua vadunt ad nobilem Strermborg⁷⁸. Deinde per transitum⁷⁹ vie et ponticuli fines antiqui vadunt per paludes. Transeundo per paludem⁸⁰ posuimus scopulum vicesimum nonum in terra eminentiori⁸¹ supra paludem sub arbore tilia. Ulterius rivulo parvo per silvam procedendo in fine silve ab utraque parte rivuli fecimus fieri duos scopulos. Eundo ulterius in fine paludis posuimus scopulum. Deinde in campo, ubi est siligo Domini Episcopi Villnensis, fecimus fieri duos scopulos. Tandem⁸² per campum directe penes silvam procedendo fecimus fieri scopulum ad signum antiquorum limitum in quercu combusta [!]. Que signa utraque pars agnoscit fuisse pro antiquo limite. Procedendo ulterius posuimus scopulum, eundo similiter penes silvam in loco [i]nferiori⁸³ campi, ad eandem silvam posuimus scopulum. Adhuc eodem campo procedendo penes rubetum fecimus fieri scopulum. Ulterius eundo in fine campi posuimus scopulum sub quodam rubo, ubi terminantur grentie Episcopi Villnensis cum Livoniensibus, et incipiunt limites nobilium de Gedraeytzen⁸⁴, ulterius eundo per campum circa antiquos limites predictorum nobilium posuimus scopulum. Ab

72 CD: habente.

73 CD: meridionali.

74 CD: Grzesthy (un citur).

75 CD: & vigessimum.

76 CD: Dominum Episcopum.

77 CD: granicies (un citur).

78 CD: Strumborg.

79 CD: transversum.

80 CD: Transeundo paludem.

81 CD: in eminentiori.

82 CD: Tandum.

83 Ms: vieta ar defektu.

84 CD: Gedroycie (un citur).

eodem procedendo, et transeundo per angulum paludis, fecimus fieri scopulum in fine campi parvi, inter duas silvas parvas. Ulterius progrediendo per silvam densam, in eadem silva in semita antiqua scopulum fieri fecimus. Ab eodem loco ulterius procedendo in rubo, et signo antiquo grentierum similiter scopulum fieri iussimus. Procedendo per eandem silvam scopulum fieri fecimus. Ulterius progrediendo per⁸⁵ continuatam silvam in campo non arato, vulgariter Sarosli⁸⁶, scopulum fieri mandavimus. Continuando iter penes eandem silvam⁸⁷, posuimus colliculum. Procedendo per silvam directe ad duas arbores, in quibus sunt signa antiqua granitierum, scopulum similiter novum fieri mandavimus. Deinde remotius transeundo [!] per silvam paludinosam penes campum Strermberg⁸⁸ ad silvam nobilium de Geidrutza posuimus scopulum. Procedendo recte per silvam paludinosam, ubi sunt signa antiqua, in campo posuimus scopulum. Eundo ulterius penes silvam fecimus fieri colliculum. Ab eodem colliculo procedendo recto itinere quasi medium \magnum/ miliare usque ad lacum Ilgelis⁸⁹, supra quem lacum positus est scopulus, a quo directa linea erunt grentiis a scopulo supra lacum posito usque ad priorem scopulum retro similiter positum. Ex altera parte lacus similiter positus est scopulus, et sunt⁹⁰ granities Letuanie cum Livonia a scopulo ad alium scopulum per lacum, qui scopulus positus est penes alnus⁹¹ [!] iuvenes. Transeundo directe per montem fecimus fieri scopulum ad quendam⁹² pratum parvum, et signa fecimus in alno. Post directe procedendo fecimus fieri in campo colliculum. Ab eodem progrediendo ulterius in quodam [!] parvo rubeto, in loco declivo⁹³ [!] fecimus scopulum. Procedendo ulterius per⁹⁴ quendam rivum in campum altum aratum, ad quendam lapidem magnum posuimus scopulum. Progrediendo ulterius, transeundo pervam [!] silvam inferius consistentem posuimus colliculum. Deinde progrediendo deorsum ad quendam alveum seu rivulum in partem sinistram eodem⁹⁵ rivulo procedendum⁹⁶ grentiis usque

85 CD: penes.

86 CD: Zarosle.

87 CD: in fine campi.

88 CD: Sturmborg.

89 CD: Ilgielis.

90 CD: erunt.

91 CD: alnos.

92 CD: quoddam.

93 CD: declivi.

94 CD: ad.

95 CD: eo.

96 CD: procedunt.

ad lacum Dubossi⁹⁷ nuncupatum, cuius lacus medietas spectabit ad Letuaniam, et alia medietas ad Livoniam. Transgrediendo lacum predictum per medium, ad ripam eius posuimus scopulum, et ibi incipiunt bona Surogert⁹⁸ [?], a quo procedunt grentiis directe et⁹⁹ antique per borram paludinosam¹⁰⁰, qua transsita¹⁰¹ [!] ad lapidem magnum, fecimus fieri scopulum. Et tandem in promontorio a parte dextra posuimus scopulum. Transeundo per paludes, et silvas ad unum¹⁰² campum parvum in parte dextra, in silva fecimus scopulum. Progrediendo ulterius per silvam in principio campi, habendo silvam a dextris, et campum a sinistris posuimus colliculum. Progrediendo sursum in campo¹⁰³ per montem ad dextram, posuimus scopulum. Deinde per promontorium penes silvam procedendo in declivo [!] loco penes magnum truncum fecimus fieri scopulum, et in descensu campi fecimus fieri scopulum. Tandem directe procedendo in promontorio prope quercum in parte dextra posuimus scopulum. Et transeundo [!] pratium parvum¹⁰⁴ ingrediendoque¹⁰⁵ in silvam densiorem ad lapidem unum¹⁰⁶ magnum posuimus scopulum. Et transeundo [!] similiter¹⁰⁷ per montem in proximo campo posuimus colliculum. Progrediendo alveo¹⁰⁸ directe¹⁰⁹ ad locum supplitii¹¹⁰ posuimus colliculum. Ulterius procedendo deorsum similiter alveo¹¹¹, granities directe procedunt. Et eundo ulterius penes lapidem, ubi est via per transversum¹¹², posuimus scopulum. Et progrediendo ulterius per quandam foveam in monte inter duos rubos posuimus colliculum. Remotius procedendo, transito fine lacus, qui spectat totaliter ad Letuaniam, superius in monte¹¹³ posuimus scopulum. Transeundo per silvam paludinosam directe in campo posuimus scopulum.

-
- 97 CD: Dubosy.
 98 CD: Sunyck.
 99 Ms.
 100 Ms.
 101 CD: transit.
 102 CD: habendo.
 103 CD: campum.
 104 Ms.
 105 CD: progrediendoque.
 106 CD: non admodum.
 107 CD: similiter transeundo.
 108 CD: a loco.
 109 CD: directo.
 110 Ms.
 111 CD: a luco (un citur).
 112 Ms.
 113 Ms.

Progrediendo remotius per fluvium Joita¹¹⁴, posuimus¹¹⁵ colliculum, quo fluvio ultra transeunt grentiis, eundo per campos noviter extirpatos. Progrediendo quandam paludem parvam habendo silvam¹¹⁶ a dextris, et campum¹¹⁷ extirpatum a sinistris, posuimus colliculum. Progrediendo longius per silvam quandam quodam¹¹⁸ alveo ad manum dextram¹¹⁹, ubi idem alveus¹²⁰ incernatus¹²¹ est¹²², posuimus colliculum. Ab eodem colliculo procedendum¹²³ [!] grentiis per silvam paludinosam, deorsum eundo alveo per silvam¹²⁴, in fine eius in dextra manu, penes arborum¹²⁵ fecimus fieri scopulum. Ab eo procedendo versus septentrionem [!] recte similiter alveo ducuntur grentiis, a quo alveo ad manum dextram posite sunt granities in rivulum¹²⁶. Eodem rivulo continuendo [!], per silvam procedunt grentie in¹²⁷ alveum¹²⁸, in quo posuimus scopulum. Ab eodem scopulo et¹²⁹ alveo procedunt fines inferius per silvam paludinosam usque ad rivum seu fluviolum Milsupis¹³⁰ dictum. Eundo ulterius a¹³¹ fluviolo predicto, granities¹³² similiter procedunt, quo dimisso¹³³ in partem dextram, accipiendo¹³⁴ in¹³⁵ partem sinistram modicum, a flumine altius procedendo, posuimus¹³⁶ colliculum. Deinde progrediendo per rubetum, supra monticulum et¹³⁷ eundem fluviolum, quem

114 CD: per campum ad fluvium.

115 CD: scopulum.

116 Ms.

117 CD: noviter.

118 Ms.

119 CD: in manu dextra.

120 CD: fluvius.

121 Ms.

122 CD: in fine montis.

123 CD: procedunt.

124 Ms.

125 CD: arborem.

126 CD: rivum.

127 Ms. nosvītrots *alveum*.

128 CD: alium alveum.

129 Ms.

130 CD: Milzupis (un citur).

131 Ms.

132 Ms.

133 Ms.

134 Ms.

135 CD: ad.

136 Ms; CD: per.

137 CD: ad.

supra notavimus, posuimus scopulum. Et fines procedunt ulterius¹³⁸ eodem fluviolo, quem fluviolum Milsupis dimittendo, duximus similiter fines¹³⁹ ad manum sinistram in montem. Procedendo ulterius, habendo silvam in dextra, et campum in sinistra, veniendo ad eundem fluviolum, posuimus colliculum. Eundem fluviolum¹⁴⁰ supra pretergrediendo, habendo silvam in manu dextra, transito quodam prato, posuimus in monte colliculum. Procedendo¹⁴¹ per campum longius¹⁴² penes rubetum posuimus scopulum. Ad quem est quidam alveus¹⁴³ in dextra parte, quo pretergresso, ulterius procedunt grentiis, usque ad silvam, sub cuius silve cornu posuimus scopulum. A quo transeundo semitam, procedunt grentiis, ducendo eas per quosdam¹⁴⁴ alveas [!] paludinosas [!], iuxta quercum combustam [!] fecimus scopulum. Ab eodem procedendo usque¹⁴⁵ ad fluvium¹⁴⁶ Sixti¹⁴⁷, quo procedunt grentiis supra rivulum, a quo ducuntur in montem, ad manum dextram, ubi fecimus fieri scopulum. A quo procedendo per montem, et lacum paludinosum¹⁴⁸, et rivum, fecimus scopulum. Progrediendo per campos, prata, et silvam ad rivum predictum Milsupa, fecimus scopulum. Eodem procedendo ad lacum Miskini¹⁴⁹, supra quem lacum posuimus¹⁵⁰ scopulum, cuius lacus piscatio spectabit pars una ad medium, ut vocant Tona¹⁵¹, ad Letuaniam, alia pars maior ad Livoniam. Transeundo lacum, ab altera parte in monticulo posuimus scopulum. A quo procedunt¹⁵² [!] grentiis. Per silvam veniendo¹⁵³ ad locum, a parte sinistra parvis vergultis¹⁵⁴ obsitis¹⁵⁵ habendo, a parte dextra silvam magnam, posuimus collem. In semita penes silvam in parte dextra, in fine campi

138 Ms.

139 CD: fines similiter.

140 CD: quem.

141 CD: Progrediendo longius.

142 Ms.

143 CD: quendam alveum.

144 Ms.

145 Ms.

146 CD: lacum.

147 CD: Syxthy.

148 CD: paludinosam.

149 CD: Myskyny.

150 CD: fecimus.

151 CD: Tonia.

152 CD: procedunt.

153 CD: venientes.

154 Ms.

155 CD: obsitum.

supra collem, posuimus scopulum. A quo procedendum¹⁵⁶ grentiis deorsum, transeundo¹⁵⁷ longo itinere [!], directe ad paludem veniendo in monte¹⁵⁸, in silva posuimus colliculum. A quo procedendo per silvam conbustam [!] in parte sinistra fecimus scopulum. Ab eodem continuuntur¹⁵⁹ granities. Penes eundo¹⁶⁰ longius per silvam, et paludes, inter campos sub quercu posuimus colliculum. Eundo similiter¹⁶¹ per silvam longius, posuimus scopulum, non remote a quercu, ubi¹⁶² sunt antiqua signa. Ulterius procedendo per eandem silvam ad fluvium Lunida¹⁶³ posuimus scopulum, ad quem terminantur¹⁶⁴ bona Saveck¹⁶⁵, et incipiunt bona¹⁶⁶ Obele¹⁶⁷. Transeundo per¹⁶⁸ prefatum fluvium Lunida, fecimus similiter scopulum. A quo granities ulterius ducentes, renovareque volentes¹⁶⁹ facta est inter nos prefatos commissarios¹⁷⁰ differentia. Nos, enim commissarii ex Letuania, ducti sumus per loca, ut nostri dicebant antiquarum granitierum¹⁷¹ ad partem dextram. Nos, vero commissarii et pleni potentes¹⁷² de Livonia, similiter per nostros ducti sumus ad partem sinistram, ubi in illo discrimine et dextra¹⁷³ [?] videbatur aliquid utrique parti diminui. In qua re componenda, non paucis diebus per¹⁷⁴ commissarios utriusque¹⁷⁵ partis laboratum est. Nos, Letuanii¹⁷⁶ [!], liberam dimissionem bonorum post factas grentiis per Radviliŭm¹⁷⁷ interceptionem exposcebamus.

-
- 156 CD: deorsum procedunt.
 157 CD: Tandem secundo.
 158 CD: montem.
 159 CD: continuantur.
 160 CD: Transeundo.
 161 CD: A quo similiter eundo.
 162 CD: in quo.
 163 CD: Lunyda.
 164 Ms.
 165 CD: Servik.
 166 CD: fines bonorum.
 167 CD: Oholie.
 168 Ms.
 169 Ms.
 170 CD: Commissarios praefatos.
 171 CD: Radvili.
 172 CD: Plenipotentiarii.
 173 Ms.
 174 CD: nos.
 175 Ms.
 176 CD: Litvaniae.
 177 CD: Radzivilum.

Domini vero commissarii de Livonia preterquam per id multis¹⁷⁸ magnisque de causis, quas hic enumerare longum, non satis equum esse dicebant, afferebant¹⁷⁹ se etiam ad ea facienda¹⁸⁰ non habere sufficiens mandatum, proinde a nobis de Letuania certas inducias dierum ad obtinendam novam instructionem a Magnifico Domino Magistro¹⁸¹ eorum obtinuerunt, qua habita¹⁸² nobis responderunt non posse¹⁸³ possessionem huiusmodi tam longi temporis nec licere dimitti, afferentes brevi¹⁸⁴ Dominum Magistrum eorum generalem conventionem velle¹⁸⁵ facere, ac de re huiusmodi consultationem¹⁸⁶ habere, qua habita de grani- tiebus huiusmodi, et¹⁸⁷ possessione cum Sacra Regia Maiestate velle convenire, et¹⁸⁸ concordare. Petierunt itaque a nobis, Letuaniensibus¹⁸⁹, ut a limitatione pre- dicta supersederemus, verum¹⁹⁰ tantisper omnes¹⁹¹ utrinque iniuria, vis, et vio- lentia inhibita esse debet¹⁹² [!], iuxta tenorem perpetue pacis, cui perpetuo inhe- rere est animus. Quantum vero ad bona hisce proximis iam elapsis¹⁹³ sex annis, a congressu eodem anno in Cursimi¹⁹⁴ habito, prout ea Reverendus et Magnificus Dominus¹⁹⁵ Magister coram Nuntiis Regis¹⁹⁶, et per suos ad eandem Maiestatem missis restituere pollicitus est, ut iam in nonnulla¹⁹⁷ parte restituta sunt. Maiestas Regia, cui quamcunque¹⁹⁸ adhuc in bonis huiusmodi desit¹⁹⁹ Magnificum Dominum Magistrum reddet certiore, quo cognito talia bona omnia ad priores

-
- 178 Ms.
 179 CD: afferentes.
 180 Ms.
 181 CD: Magnifico Magistro.
 182 CD: quam ita.
 183 Ms.
 184 Ms.
 185 Ms.
 186 CD: cum suis.
 187 Ms.
 188 CD: per nuntios.
 189 Ms.
 190 CD: ergo.
 191 Ms.
 192 CD: debent.
 193 CD: clausis.
 194 CD: loco Kurczmy.
 195 Ms.
 196 CD: Regiis.
 197 CD: erat, iam ... nulla.
 198 CD: quidquid.
 199 Ms.

possessores, seu eorum heredes restitui, cum omnibus eorum attinentiis, debent. In quorum omnium fidem, et testimonium sigilli Nostri²⁰⁰ appensione, presentes literas iussimus communari²⁰¹, quas Domini²⁰² de Livonia dedimus. Actum et datum in bonis Rakiski. Anno millesimo quingentesimo quadragésimo primo vicesima sexta Ianurarii²⁰³.

No lietuviešu valodas tulkojis *Krišs Kapenieks*

200 CD: sigillis nostris.

201 CD: Literas praesentes communimus.

202 CD: Dominis.

203 CD: die Martis 25, Mensis Ianuarii, Anno Domini MDXLI. Praesentibus Nobilibus, Generosisq; Viris Olychno Krzywicz Tribuno & Villico Vlnensi, Joanne Omymycz Tuffy Vexillifero... & aliis quam pluribus Dominis testibus ad praemissa.

THE 1541 DELIMITATION TREATY BETWEEN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND THE LIVONIAN BRANCH OF THE TEUTONIC ORDER

Tomas Čelkis

PhD, assoc. prof., Faculty of History, Vilnius University

Martynas Jakulis

PhD, assoc. prof., Faculty of History, Vilnius University

Summary

An interest in the history of the borders of the Grand Duchy of Lithuania (GDL), on the one hand, and the Livonian branch of the Teutonic Order and the Duchy of Courland and Semigallia, on the other, arose in the 19th century historiography. The delimitation processes and the concept of borders have been and still are being researched. Sources relevant to these studies are published from time to time. In this case, a source found in the Latvian State History Archive is published: it is a border delimitation agreement concluded between the GDL and the Livonian branch of the Teutonic Order in 1541 to update the borders. The document is written in Latin, on parchment, and sealed. The treaty of 1541 similar in content was published back in the 18th century, but a closer analysis revealed that it is not the same document. The published document is an original that belonged to the Livonian side. A comparison of this text and the one published in the 18th century shows that they differ not only in the spelling of individual words, but also in whole fragments. This allows to take a new look at the documentation of the border delimitation processes.

© 2024 Tomas Čelkis, Martynas Jakulis, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons

Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0)

This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).